

Smernice za izdelavo in posodabljanje individualne ocene mladoletnika v kazenskem postopku

25. 7. 2024

Te smernice je pripravila medresorska delovna skupina za pripravo predloga smernic za izdelavo individualne ocene mladoletnika v kazenskih postopkih proti mladoletnikom, ki jo je s sklepom¹ imenovala Ministrica za pravosodje.

Smernice naj se uporabljajo kot delovni pripomoček za čim boljše prepoznavanje okoliščin, pomembnih za odločanje v predkazenskem in kazenskem postopku proti mladoletniku, za čim hitrejšo izvedbo postopkov proti mladoletnikom in za zagotavljanje, da bodo odločitve v teh postopkih sprejete na podlagi vseh informacij, ki so pomembne za individualizirano, vsakemu posameznemu mladoletniku prilagojeno obravnavo.

¹ V medresorsko delovno skupino so bili s sklepom št. 024-1/2024-2030-2 z dne 4. 1. 2024 in dopolnjenim dne 7. 3. 2024, imenovani: Deja Kozjek z Višjega sodišča v Ljubljani, Ingrid Lešnik z Okrožnega sodišča v Celju, Lidija Kolonić Hočevar z Okrožnega državnega tožilstva v Ljubljani, Marija Sladič z Okrožnega državnega tožilstva v Celju, Jasmina Smajić Šupuk s Centra za socialno delo Ljubljana - Enota Center, Irena Velič s Centra za socialno delo Ljubljana - Enota Center, Hermina Knuplež s Centra za socialno delo Maribor – Enota Maribor Tezno, Špela Zupan s Skupnosti centrov za socialno delo Slovenije, Ružica Boškič z Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Daša Meglič z Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Sendi Murgel iz Socialne inšpekcije, odvetnik Zoran Stankić Rupnik, Anja Blažič z Ministrstva za pravosodje in Janja Plevnik z Ministrstva za pravosodje.

Kazalo vsebine

1.	Uvod	4
2.	Pravne in strokovne podlage.....	6
2.1.	Pregled pravnih podlag in mednarodnih standardov.....	6
2.2.	Strokovne podlage.....	8
3.	Vsebina IOM	8
3.1.	Vsebina in struktura IOM, izdelane na zahtevo sodišča na podlagi drugega odstavka 469. člena ZKP	8
3.2.	Vsebina in struktura IOM, izdelane na zahtevo državnega tožilca na podlagi prvega ali drugega odstavka 466. člena ZKP	12
3.3.	Vsebina in struktura IOM, izdelane na zahtevo državnega tožilca na podlagi drugega odstavka 161. člena ZKP	13
4.	Postopek izdelave IOM.....	13
4.1.	Kdaj se izdelava IOM	13
4.2.	Izdelava IOM.....	13
4.3.	Dopolnjevanje IOM.....	15

1. Uvod

Značilnosti psihološkega razvoja mladostnikov in njihove zrelosti na eni strani omejujejo njihovo sposobnost, da se v sodnem postopku znajdejo in nastopajo samostojno brez podpore in pomoči. Po drugi strani imajo mladoletniki velik potencial in so bolj sposobni spremeniti svoje vedenje. Zelo pomembno je, da se v kazenskem pravosodju od prvega trenutka dalje gradi mladoletnikovo zaupanje v pravosodni sistem, da se jih opolnomoči in da se poveča njihov potencial za koristne spremembe. V ta namen je treba mladoletnikom zagotoviti možnost aktivne udeležbe in sodelovanja v postopku, in s tem možnost uveljavljati svoje pravice in izraziti svoj pogled in svoje mnenje, ter spodbujati njihovo vključevanje in sodelovanje v najširšem možnem obsegu. Eno izmed sredstev, s katerimi se ta cilj dosega, je celovita individualna ocena mladoletnika, v izdelavo katere je mladoletnik v kar največji možni meri vključen.

Za potrebe teh smernic se izraz »individualna ocena mladoletnika« (v nadaljnjem besedilu IOM) uporablja za:

- mnenje o smotrnosti postopka proti mladoletniku, ki ga CSD pripravi na zahtevo državnega tožilca na podlagi prvega odstavka 466. člena ali drugega v zvezi s prvim odstavkom 466. člena ZKP,
- poročilo, ki ga CSD pripravi na zahtevo državnega tožilca na podlagi tretjega odstavka 161. člena v zvezi s prvim odstavkom 451. člena ZKP preden zahteva uvedbo pripravljalnega postopka,
- poročilo, ki ga CSD pripravi na zahtevo sodišča na podlagi tretjega in drugega odstavka v zvezi s prvim odstavkom 469. člena ZKP v pripravljalnem postopku proti mladoletniku.

V zvezi s postopkom izdelave IOM je treba odgovoriti na nekatera ključna vprašanja²:

- Kaj je cilj priprave IOM?
- Kakšna je vsebina IOM?
- Kako naj se izvede IOM?
- Kdo mora izvesti IOM?
- Kdo je upravičen do IOM?
- Kdaj je treba izvesti IOM?

Za širše razumevanje pomena IOM v kazenskem postopku proti mladoletniku je pomembno poznavanje nekaterih osnovnih izhodišč, ki glede tega izhajajo iz Direktive (EU) 2016/800 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 11. maja 2016 o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe v kazenskem postopku (v nadaljevanju Direktiva (EU) 2016/800).

IOM je pravica mladoletnika (7. člen Direktive (EU) 2016/800). Praviloma torej mora biti zagotovljena vsakemu mladoletniku, ki je osumljena ali obdolžena oseba v kazenskem postopku.

V okviru IOM se opredeli:

- posebne potrebe mladoletnikov glede varstva, izobraževanja, usposabljanja in socialnega vključevanja,
- ali in v kolikšni meri bi bili za mladoletnike potrebni posebni ukrepi v času kazenskega postopka,

² Individual assessment of suspected or accused children: insights into good practice in the light of the Directive EU) 2016/800, str.33.

- obseg njihove kazenske odgovornosti in
- ustreznost določene kazni ali vzgojnega ukrepa.³

Upoštevati je treba zlasti osebnost in zrelost mladoletnika, njegovo ekonomsko, socialno in družinsko ozadje, vključno z njegovim življenjskim okoljem, ter morebitno posebno ranljivost, kot so učne težave in težave pri sporazumevanju.⁴

Obseg in podrobnost IOM sta odvisna od okoliščin konkretnega primera. Upošteva se teža domnevnega kaznivega dejanja in sankcije ter ukrepi, ki se lahko izrečejo, če je mladoletniku dokazano, da je storil kaznivo dejanje. Kadar je bila IOM pred kratkim že izvedena, se lahko ponovno uporabi, vendar le, če se posodobi.⁵ Posodobitev ne bo smiselna takrat, kadar je od izdelave IOM potekel zelo kratek čas (manj kot en mesec), razen če je verjetno, da je v življenju mladoletnika v tem času prišlo do pomembnih sprememb.

Podatke, ki izhajajo iz **IOM, morajo pristojni organi upoštevati:**

- pri odločanju, ali je treba v zvezi z mladoletnikom sprejeti morebitne posebne ukrepe, da se mu zagotovi pomoč.⁶ Pristojna organa v kazenskem postopku sta državni tožilec in sodišče. Za odločanje v kazenskem postopku so pomembne tudi informacije o morebitnem izvajanju socialnovarstvenih storitev, ki jih CSD nudi mladoletniku in njegovi družini ter o morebitnih postopkih odločanja družinskega sodišča o ukrepih za varstvo koristi mladoletnika, v katerih CSD ves čas tesno sodeluje. Zato mora CSD o tem obveščati državnega tožilca oziroma kazensko sodišče.
- pri ocenjevanju nujnosti, primernosti in sorazmernosti morebitnih omejevalnih ukrepov v zvezi z mladoletnikom, kot so odločitve o priporu ali alternativnih ukrepih
- pri odločanju o nadaljnjem poteku kazenskega postopka,
- pri izrekanju sankcije in
- med njenim izvrševanjem.

Pri odločanju, da **izdelava IOM mladoletnika v konkretnem primeru ni potrebna**, je treba upoštevati okoliščine zadeve, med drugim:

- težo domnevnega kaznivega dejanja,
- sankcije in ukrepe, ki se lahko izrečejo mladoletniku,
- ali je bila nedavno že izdelana IOM v okviru kazenskega postopka in
- ali gre za zadevo, ki se lahko zaključi brez uvedbe pripravljalnega postopka.

Vedno pa mora biti odločitev, da se IOM ne opravi, v korist mladoletnika.⁷

IOM se mora **opraviti v najzgodnejši ustrezni fazi postopka** in pravočasno, tako da lahko tožilec pred vložitvijo zahteve za uvedbo pripravljalnega postopka upošteva informacije iz te ocene.⁸ Če je to v korist mladoletnika, se lahko sprejme ukrep tudi v primeru, ko IOM še ni na voljo. Denimo v primeru, ko je mladoletnik v priporu in bi čakanje na IOM utegnilo pomeniti nepotrebno podaljšanje odvzema prostosti. Mora pa tudi v takem primeru biti IOM izdelana čim prej. Po izdelavi IOM se opravi ponovna presoja primernosti in učinkovitosti ukrepov ali odločitev, sprejetih pred izdelavo IOM.

Zgodnja IOM je izjemnega pomena za ustrezno obravnavo mladoletnika v kazenskem postopku, saj se lahko pri tem ugotovi obstoj težav na strani mladoletnika, ki mu otežujejo sodelovanje v kazenskem postopku (npr. težave pri razumevanju postopka, težave v komunikaciji, izražanju in morebitne psihološke težave). Če bodo te težave med izdelavo IOM zaznane, bodo lahko že v IOM predlagani tudi

³ Recital 35 Direktive (EU) 2016/800.

⁴ Recital 36 Direktive (EU) 2016/800.

⁵ Recital 37 Direktive (EU) 2016/800.

⁶ Recital 38 Direktive (EU) 2016/800.

⁷ Recital 40 Direktive (EU) 2016/800.

⁸ Recital 39 Direktive (EU) 2016/800.

posebni ukrepi za njihovo premagovanje. Če v okviru izdelave IOM (npr. v okviru multidisciplinarnega tima) ne bo sodeloval ustrezen strokovnjak, pa strokovni delavec CSD v IOM opozori na obstoj ali na sum o obstoju določenih težav mladoletnika, in poda predlog za odreditev sodnega izvedenstva. Sodni izvedenec bo lahko ugotovil oziroma potrdil obstoj teh težav in predlagal ustrezno nadaljnje postopanje (npr. zaslišanje mladoletnika v hiši za otroke, ko bo to mogoče, zaslišanje s pomočjo tolmača za gluhoneme itd.). Uporaba posebnih ukrepov lahko bistveno izboljša sodelovanje mladoletnika v postopku in je zelo koristna pri pravočasni obravnavi zadeve, kar je cilj, ki je pri obravnavi mladoletnikov izjemno pomemben za vse udeležene.

Prav tako je IOM bistvenega pomena pri sprejemanju odločitev za morebitno odvratanje kazenskega pregona (zavrženje kazenske ovadbe, odloženi pregon, poravnavanje).

V fazi izrekanja sankcije je IOM povezana z iskanjem najustreznejše sankcije in ukrepov. Pri tem se analizirajo ključna vprašanja, kot so tveganje, ki ga mladi storilec predstavlja za družbo, in, kar je ključno, verjetni učinek sankcije ali ukrepa pri preprečevanju nadaljnjega prestopništva in spodbujanju ponovnega vključevanja v družbo, družino, šolo in skupnost. Ukrepi, ki jih mladoletnik razume, imajo bolj verjetno pozitivne rezultate pri ponovnem vključevanju in morebitnem povračilu škode žrtvam.

IOM bo lahko bistveno prispevala k uspešnosti izvrševanja izrečene sankcije. Le če je organ, pristojen za izvrševanje izrečene sankcije, v celoti seznanjen z okoliščinami na strani mladoletnika in njegove družine, bo lahko pripravil ustrezen individualni načrt, z izvajanjem katerega bodo celovito in strokovno naslovljene težave in potrebe mladoletnika. Le takšno izvajanje sankcije je lahko v mladoletnikovo korist.

Mladoletnik mora biti vključen pri izdelavi IOM.

2. Pravne in strokovne podlage

2.1. Pregled pravnih podlag in mednarodnih standardov

V tem poglavju so navedene določbe, ki so v bolj ali manj neposredni povezavi z individualno oceno, kot pripomoček uporabnikom smernic. Natančneje pa so opredeljene v poglavju o delovnih procesih, pri posameznih opravilih.

a) Ratificirane konvencije, mednarodni standardi, direktiva EU, Uredba EU:

- Konvencija o otrokovih pravicah⁹
- Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje (2010)¹⁰
- Evropska pravila za mladoletne storilce kaznivih dejanj, ki so jim naložene sankcije ali ukrepi¹¹
- Standardna minimalna pravila Združenih narodov o kazenskem pravosodju za mladoletnike ("Pekinška pravila")¹²

⁹ Sprejeta na Generalni skupščini Združenih narodov 20. novembra 1989 z resolucijo št. 44/25, objavljena v Uradnem listu SFRJ – Mednarodne pogodbe št. 15/90, Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Organizacije združenih narodov in konvencij, sprejetih v mednarodni agenciji za atomsko energijo objavljen v Uradnem listu RS – Mednarodne pogodbe št. 9/92

¹⁰ https://varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/DOGODKI_-_razni/2016_2_18_-_Sodno_izvedenstvo/Smernice_Sveta_Evrope_za_otrokom_prijazno_pravosodje.pdf

¹¹ Dostopno le v angleškem jeziku (Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures): <https://www.refworld.org/legal/resolution/coeministers/2008/en/69134>

¹² Dostopno le v angleškem jeziku (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules") Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985): <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>

- Splošna pripomba Odbora ZN za otrokove pravice št. 24 (2019) o pravicah otrok v sistemu otroškega pravosodja¹³
- Direktiva (EU) 2016/800 o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe v kazenskem postopku (7. člen)¹⁴
- Uredba (EU) 2016/679 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 27. aprila 2016 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov ter o razveljavitvi Direktive 95/46/ES (Splošna uredba o varstvu podatkov)¹⁵

b) Zakoni:

- Zakon o kazenskem postopku (ZKP)¹⁶:
143., 248., 249., 451., 453., 455., 458., 461., 466., 469., 470., 471., 475., 478., 479., 489. in 490. člen
- Kazenski zakonik iz leta 1994 (KZ)¹⁷:
72., 73., 75., 77., 78., 79., 80., 81., 82., 83., 84., 88., 89., 92. in 93. člen
- Zakon o socialnem varstvu (ZSV)¹⁸
49., 113., 113.a člen
- Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-2)¹⁹
39., 40., 41. in 42. člen
Zakon o varstvu osebnih podatkov na področju obravnavanja kaznivih dejanj (ZVOPOKD)²⁰:
zlasti 6., 7. in 8. člen
- Zakon o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v Hiši za otroke (ZZOKPOHO)²¹,
2. odstavek 1. člena
- Zakon o Duševnem zdravju (ZDZdr)²²:
18. člen
- Zakon o pacientovih pravicah (ZPacP)²³:
četrti in peti odstavek 44. člena, 45. člen

c) Drugi splošni akti in notranji pravni akti državnega tožilstva

- Splošno navodilo o pogojih in okoliščinah za odstopanje zadev v postopek poravnave (št. VDT-Tu-4-1/2/2021/22)
- Splošno navodilo za enotno uporabo določb 162. člena Zakona o kazenskem postopku o odložitvi kazenskega pregona (neuradno prečiščeno besedilo št. VDT-Tu-4-1/1/2020 z dne 5. 3. 2020)

¹³ Dostopno le v angleškem jeziku (General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system):

[https://www.deepl.com/en/translator#en/sl/General%20comment%20No.%2024%20\(2019\)%20on%20children%E2%80%99s%20rights%20in%20the%20child%20justice%20system](https://www.deepl.com/en/translator#en/sl/General%20comment%20No.%2024%20(2019)%20on%20children%E2%80%99s%20rights%20in%20the%20child%20justice%20system)

¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800>

¹⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:32016R0679>

¹⁶ Uradni list RS, št. 176/21 – uradno prečiščeno besedilo, 96/22 – odl. US, 2/23 – odl. US in 89/23 – odl. US

¹⁷ Uradni list RS, št. 95/04 – uradno prečiščeno besedilo in 55/08 – KZ-1

¹⁸ Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19, 189/20 – ZFRO, 196/21 – ZDOsk, 82/23 in 84/23 – ZDOsk-1.

¹⁹ Uradni list RS, št. 163/22

²⁰ Uradni list RS, št. 177/20

²¹ Uradni list RS, št. 54/21

²² Uradni list RS, št. 77/08, 46/15 – odl. US, 44/19 – odl. US, 109/23 in 136/23 – ZIUZDS

²³ Uradni list RS, št. 15/08, 55/17, 177/20 in 100/22 – ZNUZSZS

2.2. Strokovne podlage

- Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo

3. Vsebina IOM

Obseg in vsebina IOM se razlikujeta glede na okoliščine konkretnega primera in glede na to, v kateri fazi postopka ter za kakšen namen je bila podana zahteva za izdelavo IOM.

V nadaljevanju je v poglavju 3. 1. predstavljena struktura in vsebina IOM na zahtevo sodišča na podlagi drugega odstavka 469. člena ZKP, ki je najobsežnejša in vsebuje najširši nabor podatkov.

V poglavju 3.2. so predstavljene posebnosti IOM, izdelane na zahtevo DT za izdelavo mnenja o smotnosti postopka na podlagi prvega in drugega odstavka 466. člena ZKP.

3.1. Vsebina in struktura IOM, izdelane na zahtevo sodišča na podlagi drugega odstavka 469. člena ZKP

ZKP v prvem odstavku 469. člena določa okoliščine, ki jih je treba ugotoviti v postopku proti mladoletniku in so sestavni del IOM: mladoletnikova starost, okoliščine, ki so potrebne za presojo njegove duševne razvitosti, posebne ranljivosti, posebnih potreb na področju vzgoje, izobraževanja in zdravljenja, ter ugotovitev in proučitev vseh drugih okoliščin, ki se tičejo njegove osebnosti in razmer, v katerih živi.

V skladu z drugim odstavkom 469. člena ZKP lahko o okoliščinah iz prvega odstavka zahteva poročilo CSD. Tretji odstavek 469. člena pa pooblašča sodišče, da bodisi sam zbira podatke o mladoletnikovi osebnosti, ali pa zahteva, naj to zanj stori strokovni delavec pri sodišču ali pa to prepusti CSD-ju.

Kadar torej sodišče naloži CSD-ju izdelavo poročilo na podlagi drugega odstavka 469. člena ZKP, pripravi IOM strokovni delavec CSD bodisi sam ali pa v ta namen oblikuje multidisciplinarni tim (v nadaljevanju MDT).

A. Formalni podatki zadeve

- Organ, ki je na CSD podal zahtevo za pripravo IOM, postopek, v okviru katerega je bila vložena ta zahteva, in številka zadeve tega organa;
- Osebni podatki mladoletnika (ime, priimek, datum rojstva, EMŠO, šolanje/izobrazba, naslov bivališča, morebitna trenutna namestitev zunaj družine, telefonska številka);
- Ime in priimek zakonitega zastopnika mladoletnika;
- Drugi postopki glede mladoletnika, v okviru katerih je CSD že obravnaval mladoletnika/družino (kazenski, prekrškovni, na podlagi družinskega zakonika ...);
- Strokovni delavec, ki je pripravil IOM;
- Podatek o tem, ali je bil ustanovljen MDT;
- Druge osebe, organi, vključeni v pripravo IOM (*kadar CSD pridobi podatke/mnenja od drugih institucij in kadar je ustanovljen MDT*);
- Navedba, da je bilo med izdelavo IOM ugotovljeno, da je bilo glede mladoletnika v drugem postopku že izdelano izvedensko mnenje glede okoliščin, ki so pomembne tudi za izdelavo IOM (*se posebej ne ugotavlja, če se za to okoliščino izve, pa se sodišče na to opozori in navede*

podatke, ki sodišču omogočijo, da to mnenje pridobi za potrebe kazenskega postopka, če tako oceni).

B. Družinska anamneza

(Pripravi se na podlagi razgovorov z mladoletnikom, njegovimi starši ali skrbniki in drugimi osebami, ki bi lahko dale potrebne podatke, ter na podlagi podatkov, pridobljenih od drugih organov. Primeri okoliščin, ki kažejo na potrebo, da se pridobi podatke od drugih organov: (i) ponavljanje KD, (ii) KD, ki se stopnjujejo, (iii) zaskrbljujoč način izvršitve KD, (iv) visoko konfliktna razveza staršev, (v) nasilje v družini, (vi) podatki o čustvenih, vedenjskih, učnih ali drugih težavah.)

Nekateri primeri okoliščin, ki se ugotavljajo (zlasti) na strani staršev ali skrbnika:

- zdravstvena situacija in zmožnosti,
- morebitne zasvojenosti, razvade,
- družinske bivanjske razmere,
- materialne razmere, sposobnost funkcionalnega upravljanja s sredstvi,
- pripravljenost sodelovanja in dejanska aktivnost,
- motivacija za spremembe,
- možnosti za spremembe,
- soočanje s problemom,
- uvid v svojo situacijo,
- odnos in komunikacija (do mladoletnika, drugih,...),
- pomembne značilnosti in simptomatika družine,
- odzivanje,
- kritičnost in uvid v mladoletnikov položaj v katerem se nahaja,
- razumevanje mladoletnikovega vedenja, ravnanj,
- strategije spoprijemanja s težavami,
- druge posebnosti pri starših in v družini,
- dosednji potek stikov mladoletnika z drugim staršem, če niso živeli skupaj,
- podporna mreža, ki jo ima družina,
- viri moči.

C. Vsebinski podatki o mladoletniku

1. Opis mladoletnika in njegovih potreb na naslednjih področjih:

- zdravje,
- telesni in duševni razvoj, zrelost mladoletnika,
- čustvovanje,
- morebitne posebne potrebe,
- skrb zase (osebna higiena, prehranjevanje),
- identiteta,
- samopodoba,
- mladoletnikov odnos do svojih škodljivih ravnanj, sprejemanje odgovornosti zanje, pripravljenost za sodelovanje v primeru, ko bi sodišče ugotovilo, da je storil kaznivo dejanje,
- vključenost,
- primanjkljaji,
- obiskovanje šole, druge vrste izobraževanja, usposabljanja,
- močna področja,
- šibkosti,
- interesi,
- vrednote,

- delovne in učne navade, razvade oz. slabe navade,
- socialne veščine,
- odnos do avtoritete,
- lastnina, premoženje ...

2. Opis socialne mreže mladoletnika (mladoletnikova ožja in širša družina, druge pomembne osebe, vrstniki, vključenost, pripravljenost sodelovanja, odnosi ...)

3. Dejavniki tveganja

To so zlasti:²⁴

a) na strani mladoletnika:

- čustvene, vedenjske in učne težave;
- težje vzgojno vodljiv mladoletnik;
- telesno kaznovanje kot način discipliniranja mladoletnika in druge oblike nasilja (psihično, fizično, spolno nasilje oz. zloraba, psihično ali fizično zanemarjanje);
- neustrezen vzgojni pristop;
- ne vključenost v vrstniško skupino ali prostočasno dejavnost;
- rizična vedenja mladoletnika: samopoškodbeno vedenje, eksperimentiranje s PAS, promiskuiteta, beganje, avanturizem, opuščanje šole;

b) na strani staršev:

- starši slabše zaznavajo in razumejo mladoletnikove razvojne potrebe;
- konflikti med partnerjema, ki se prenašajo tudi na mladoletnika, odtujen odnos, razveza staršev oziroma prekinitve stika med mladoletnikom in starši zaradi smrti starša, zapustitve;
- nezaposlenost, selitev;
- zdravstvene, psihosocialne in druge težave staršev, ki jih ne rešujejo (odvisnosti, duševne bolezni oziroma motnje, bolezni, nasilje med odraslimi člani gospodinjstva, storitev kaznivega dejanja/izvrševanje kaznivih dejanj);
- neustrezna komunikacija med mladoletnikom in staršem;
- slaba socialna oz. sorodstvena mreža;

c) splošne družinske razmere:

- življenje v revščini, izkušnja nasilja ali kriminala v skupnosti, izkušnja diskriminiranosti, izrazito negativne izkušnje z vrstniki in šolo ipd.

4. Varovalni dejavniki

Na primer:

- normalen telesni razvoj;
- primerni bivalni pogoji, karakterne in vedenjske značilnosti mladoletnika;
- šolska uspešnost, realne želje po zaključku šolanja;
- pripravljenost dela na sebi;
- vključenost v vrstniško skupino, dobri odnosi;
- sprejemanje mladoletnika s strani staršev: naklonjenost, zainteresiranost, sprejemanje;
- poskrbljeno za redno in ustrezno prehrano;
- primeren vzgojni pristop staršev;
- primerni družinski odnosi;

²⁴ Vir: gradivo za Osnovno usposabljanje sodnikov, državnih tožilcev in poravnalcev: »Vloga centra za socialno delo pri obravnavi otrok in mladostnikov – Izvajanje javnih pooblastil in nalog po zakonu ter socialno varstvenih storitev pri obravnavi otrok in mladoletnikov ter njihovih družin« (Irena Velić, Simona Mikec) in spletna stran NIJZ https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/oio_v_otrostvu_in_posledice_v_odraslosti_-_kratka_strokovna_publikacija_2020_hq.pdf.

- starši sodelujejo s strokovno službo;
- zaposlenost staršev;
- dobra socialna mreža;
- pomoč starih staršev, podpora širše družine;
- dobre možnosti dodatnih obravnav družine;
- dobro razumevanje med sorojenci.

D. Ocena tveganja/ogroženosti

(Izdela se takrat, kadar je na primer zaznana samomorilna ogroženost²⁵, poskusi samomora, samopoškodbena vedenja, podatki o nasilnem vedenju ...)

V tem primeru se vedno vzpostavi multidisciplinarni tim, ki pripravi oceno ogroženosti oziroma tveganja.

E. Dosedanja obravnava mladoletnika na CSD

(Ukrepi pomoči in podpore mladoletniku in družini)

F. Drugi ukrepi pomoči, ki so bili doslej nudeni mladoletniku oziroma družini

(Na primer: zdravstvena, psihološka, vzgojna pomoč, udeležba v programih pomoči ...)

G. Mnenje in predlog

V mnenju in predlogu na podlagi pridobljenih podatkov se podajo ugotovitve, morebitna priporočila ter predlog sankcije in drugih morebitnih ukrepov. Mnenje in predlog obsegata:

- opredelitev posebnih potreb mladoletnika glede varstva, izobraževanja, usposabljanja, zdravljenja in socialnega vključevanja,
- glede na fazo pridobivanja oziroma dopolnjevanja podatkov vključuje predlog ukrepov pomoči, ki naj jih sodišče izreče že med postopkom (471. člen ZKP),
- morebiten predlog za postavitev izvedenca (248. in 249. člen ZKP) – če CSD ob pripravi IOM ugotovi, da je potrebno postaviti izvedenca določene stroke, lahko to v svojem mnenju sodišču tudi predlaga,
- predlog sankcije (72. do 81. ter 88. in 89. člen KZ).

H. Priloge

²⁵ Opozorilni znaki samomorilnosti: Grožnje o samomoru (oziroma »da si bo nekaj naredil/a«); Iskanje načinov, kako storiti samomor: iskanje dostopa do zdravil, orožja ...; Govorjenje ali pisanje o smrti, umiranju ali samomoru, urejanje formalnosti (pisanje oporoke, urejanje bančnih računov ...); Stanje brezupa; Bes, jeza, maščevalnost; Nemir ali vključevanje v tvegane dejavnosti, na videz brez premisleka; Občutki ujetosti, brezizhodnosti; Povišana stopnja uporabe alkohola in drog; Odmik od družine in prijateljev, družbe na splošno; Tesnoba, nemir, težave s spanjem ali prekomerno spanje; Opazne spremembe v razpoloženju, poslavljanje; Odsotnost razlogov za življenje, pomanjkanje smisla v življenju. (Vir: Samomorilne misli in vedenje, Smernice za psihološko prvo pomoč; https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/samomorilne_misli_smernice_ppp_koncno.pdf)

Poročila in podatki, pridobljeni od drugih ustanov, npr. šole, zdravstvenih organizacij.

1. Podatki, ki jih CSD pridobi od šole, ki jo obiskuje mladoletnik:

- ali redno obiskuje šolo,
- morebitne vedenjske in/ali učne težave,
- odnos staršev do šole, šolskih strokovnih delavcev
- zaznana tvegana vedenja,
- morebitne posebne potrebe na tem področju.

2. Podatki od zavoda, v katerem se morebiti že izvršuje vzgojni ukrep ali je mladoletnik v njem nameščen na podlagi Družinskega zakonika:

- pripravljenost mladoletnika za izvedbo individualnega načrta, njegov napredek,
- morebitni izzivi pri izvajanju vzgojnega ukrepa,
- morebitne posebne potrebe mladoletnika, ugotovljene med izvajanjem vzgojnega ukrepa.

3. Podatki, ki jih CSD pridobi od zdravstvene ustanove:

- Duševno zdravje:

(ali je mladoletnik v zdravstveni ustanovi obravnavan, kakšna obravnava mu je zagotovljena, ali je bila izvedena klinično-psihološka ali druga diagnostika, ali je bilo izdelano izvedensko mnenje, ali ima kakšne težave, ki lahko vplivajo na njegovo sposobnost razumevanja ali ki so pomembne za odločitve o ukrepih, ki mu jih je treba izreči)

- Fizično zdravje:

(ali ima mladoletnik hujše zdravstvene težave, ki lahko vplivajo na njegovo sposobnost sodelovati v kazenskem postopku in/ali v programih obravnave oziroma ima težave ali ovire, ki lahko vplivajo na izbiro ukrepa)

3.2. Vsebina in struktura IOM, izdelane na zahtevo državnega tožilca na podlagi prvega ali drugega odstavka 466. člena ZKP

Glede vsebine in strukture IOM se tudi v tem delu smiselno uporablja poglavje 3. 1., pri čemer strokovni delavec oceni glede na okoliščine konkretnega primera, katere podatke je potrebno ugotavljati za potrebe izdelave IOM, ta namreč v primeru, ko je podana zahteva na podlagi 466. člena ZKP, praviloma ni tako obsežna.

Državni tožilec lahko na podlagi prvega odstavka 466. člena ZKP zahteva od CSD mnenje o smotrnosti postopka, ko se odloča, ali bo zadevo zavrgel iz razloga smotrnosti, na podlagi drugega odstavka 466. člena pa tudi v primeru, ko se odloča, ali bo zadevo dal v postopek poravnavanja ali v odloženi pregon.

V tem primeru pridobiva strokovni delavec CSD podatke o mladoletnikovem prejšnjem življenju in njegovih osebnih lastnostih. V tem obsegu se torej pripravi IOM, ki ima sicer enako strukturo kot je opredeljeno v poglavju 3. 1., ne vsebuje pa seveda vseh oziroma enako obširnih podatkov, kot v primeru, ko je pripravljeno na podlagi zahteve sodišča.

V primeru, ko se je postopek izdelave IOM začel na zahtevo državnega tožilca, veljajo drugačna pravila glede pridobivanja osebnih podatkov. Če strokovni delavec CSD tudi v tem primeru oceni, da potrebuje zdravstvene podatke o mladoletniku, jih lahko pridobi le s soglasjem mladoletnika oziroma staršev ali skrbnika *(podrobneje o tem glej postopek izdelave IOM, poglavje 4)*. Sicer pa v IOM navede, da bi bilo treba v nadaljevanju postopka pridobiti te podatke in pojasni zakaj.

3.3. Vsebina in struktura IOM, izdelane na zahtevo državnega tožilca na podlagi drugega odstavka 161. člena ZKP

Državni tožilec lahko zahteva izdelavo IOM tudi na podlagi drugega odstavka 161. člena ZKP, če potrebuje podatke od CSD za odločitev ali zahtevati uvedbo pripravljalnega postopka. V tem primeru strokovni delavec izdelava IOM na podlagi podatkov, s katerimi že razpolaga CSD in informacij, ki jih pridobi na podlagi razgovora z mladoletnikom in njegovimi starši, ne pridobiva pa jih od drugih institucij.

4. Postopek izdelave IOM

Podatke, ki segajo na področje dela drugih strok (zdravstvena, vzgojno-izobraževalna ...) in jih strokovni delavec CSD **potrebuje za to, da lahko poda mnenje v okviru svoje stroke in pristojnosti ali pa sprejme odločitev o oblikovanju multidisciplinarnega tima**, pridobi od drugih pristojnih institucij ali mu o tem povedo starši, sam mladoletnik ali druge pomembne osebe mladoletnika.

Če strokovni delavec ugotovi, da bi utegnile pri mladoletniku obstajati težave na področju/področjih, ki jih obravnavajo strokovnjaki drugih strok in je zato potreben multidisciplinarni pristop, v skladu z uveljavljenimi metodami dela oblikuje multidisciplinarni tim. Če oceni, da je to potrebno, pa v IOM predlaga, naj sodišče odredi izvedenstvo ustrezne stroke.

4.1. Kdaj se izdelava IOM

Za presojo, ali naj se v konkretnem primeru zahteva izdelava IOM in kako podrobna IOM naj se izdelava, so pomembne predvsem naslednje okoliščine:

- Ali gre za prvo in manj hudo kaznivo dejanje mladoletnika?
- Ali mladoletnik sprejema odgovornost zanj?
- Kakšen je odnos staršev do dejanja?
- Morebitni pokazatelji, da gre za enkratno dejanje, da mladoletnik drugih težav, ki bi jih bilo treba nasloviti v okviru predkazenskega ali kazenskega postopka, nima.
-

4.2. Izdelava IOM

Pristojni organi, ki sodelujejo v postopku priprave IOM, morajo v skladu s 461. členom ZKP postopati kar se da hitro, da se postopek čim prej konča.

CSD začne z izdelavo IOM:

- a) *na zahtevo državnega tožilca:*
- *za mnenje o smotrnosti postopka (na podlagi prvega odstavka 466. člena ZKP - mnenje o smotrnosti postopka - ali drugega v zvezi s prvim odstavkom 466. člena ZKP - mnenje pred odločitvijo, da zadevo odstopi v odloženi pregon ali v postopek poravnavanja),*

- za izdelavo IOM v okviru zbiranja podatkov na podlagi tretjega odstavka 161. člena v zvezi s prvim odstavkom 451. člena ZKP,
- b) na zahtevo sodišča:
- v pripravljalnem postopku (odstavek 469. člena ZKP).

Naloge posameznih organov v postopku izdelave IOM:

Policija zbira obvestila o kaznivem dejanju in osumljencu. Če ugotovi, da je osumljenec oseba, ki je ob storitvi kaznivega dejanja že bila stara 14 let, ni pa še dopolnila 18 let (mladoletnik), dodatno:

- pridobi tudi kontaktne podatke mladoletnika in staršev (telefonsko številko, elektronski naslov ...)
- navede podatke o tem, ali so starši spremljali mladoletnika na policiji, kdo od staršev, ali je na policijo morda prišel kdo drug, kdo in zakaj, ali so morda zaznali, da so starši nasilni do mladoletnika in podobne podatke.

Ko policija obvešča CSD, mu pošlje tudi navedene pridobljene podatke oziroma so ti podatki sestavni del kazenske ovadbe, kadar policija ne obvešča posebej CSD.

Državni tožilec čim bolj zgodaj v postopku zahteva izdelavo IOM.

O morebitnem zavrženju kazenske ovadbe proti mladoletniku obvesti CSD (to stori tudi v primeru, ko pride do zavrženja zaradi umika predloga oškodovanca pri kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na predlog oškodovanca).

Pridobljeno IOM priloži zahtevi za uvedbo pripravljalnega postopka.

Sodišče zahteva izdelavo IOM v pripravljalnem postopku, če ni priložena zahtevi za uvedbo pripravljalnega postopka.

Obvesti CSD tudi o ustavitvi postopka proti mladoletniku.

Strokovni delavec CSD po prejemu zahteve:

1. prouči dokumentacijo, na podlagi katere je začel postopek izdelave IOM;
2. preveri, ali je bil mladoletnik že obravnavan na CSD in v postopkih pri drugih organih (družinsko sodišče, kazenski postopki, prekrškovni postopki, strokovni center ...);
3. opravi pogovor z mladoletnikom in starši;
4. obišče mladoletnika na domu, razen če oceni, da ima že brez obiska na domu dovolj podatkov za oblikovanje družinske anamneze (zlasti npr. bivanjske razmere ipd.);
5. če ugotovi, da so pri mladoletniku prisotne težave na področju duševnega zdravja, na področju vzgoje in izobraževanja ali težave v družini, pridobi dodatne informacije od ustreznih institucij;
6. v skladu z ustaljenimi metodami dela po potrebi oblikuje medinstitucionalni tim (če oceni, da je glede na okoliščine primera, zlasti kompleksnost zadeve, za izdelavo celovite IOM potrebno vključiti tudi druge organe oziroma strokovnjake);
7. če oceni, da bi bilo potrebno pridobiti izvedensko mnenje izvedenca določene stroke, pa lahko v IOM predlaga tudi odreditev izvedenskega dela. Če pridobi podatek, da je za mladoletnika že bilo izdelano izvedensko mnenje, za katerega meni, da bi ga bilo treba pridobiti za konkreten postopek, predlaga sodišču, naj ga pridobi;
8. oceni, ali je potrebno izdelati oceno ogroženosti (v tem primeru skliče MDT);
9. pripravi IOM z mnenjem in predlogom.

Mladoletnik mora biti vključen pri izdelavi IOM. Strokovni delavec CSD mu omogoči, da IOM prebere. Pri tem mu ponudi potrebno pomoč (zlasti, če gre za mladoletnika z razvojnimi in/ali intelektualnimi oviranostmi), da IOM razume. Prav tako mu je treba omogočiti, da izrazi mnenje o IOM, pove s čim se morebiti ne strinja in zakaj. Njegovo stališče se vključi v IOM. Odziv mladostnika je namreč velik pokazatelj uvida v njegove težave, kar je pomembna informacija za načrtovanje obravnave.

Z IOM je treba seznaniti tudi njegove starše ali skrbnika.

V primeru oblikovanja MDT:

Strokovni delavec pošlje poziv pristojnim institucijam, ki imenujejo strokovnjaka za sodelovanje v MDT.

Sejo MDT skliče strokovni delavec CSD, ki je vodja MDT, v čim krajšem času.

Delovanje MDT poteka v skladu z ustaljenimi metodami dela na CSD.

Člani MDT v skladu s svojimi pristojnostmi takoj začnejo z izvajanjem morebiti potrebne obravnave in pomoči mladoletniku.

Če se vsi strokovnjaki ne strinjajo glede končnega mnenja in predloga, se v IOM na kratko navede osnovne podatke o tem (kdo se ne strinja, s katerimi ugotovitvami se ne strinja in zakaj) – če se strokovnjak, ki je član MDT ne strinja z izdelanim mnenjem, izdelava o tem poročilo, le-to pa se priloži IOM in postane sestavni del IOM.

Zdravstvene, vzgojno-izobraževalne in druge institucije:

a) V postopku izdelave IOM na zahtevo sodišča:

V skladu s 455. členom ZKP nihče ne more biti oproščen dolžnosti pričevanja o okoliščinah, ki so potrebne za presojo mladoletnikove duševne razvitosti ter za spoznanje njegove osebnosti in razmer, v katerih živi (to so podatki iz prvega odstavka 469. člena ZKP).

Tretji odstavek 469. ZKP vsebuje pooblastilo sodniku, da prenese nalogo zbiranja podatkov o osebnosti mladoletnika na CSD. Če sodnik prenese to nalogo na CSD, s tem pooblasti strokovnega delavcu CSD, da v imenu sodišča od različnih institucij pridobiva potrebne podatke. Strokovni delavec se bo torej v svojem zaprosilu skliceval na tretji odstavek v zvezi s prvim odstavkom 469. člena ter na sodnikovo pisno zahtevo, katere kopijo bo priložil zahtevi za podatke.

Če poročilo od institucije zahteva neposredno državni tožilec ali sodišče, institucija pošlje poročilo organu, ki je poročilo zahteval in v vednost CSD, da ga ta lahko upošteva pri izdelavi oziroma dopolnitvi IOM.

Na predlog CSD sodelujejo v medinstitucionalnem timu v kompleksnejših zadevah.

b) V postopku izdelave IOM na zahtevo državnega tožilca:

DT lahko pridobiva vse podatke glede mladoletnikovega prejšnjega življenja in njegovih osebnih lastnosti (sporočila od mladoletnikovih staršev oziroma skrbnika ter od drugih oseb in ustanov; če je potrebno, pa lahko pokliče te osebe in tudi mladoletnika na državno tožilstvo, da zve take okoliščine neposredno od njih. Prav tako lahko zahteva mnenje o smotrnosti postopka proti mladoletniku tudi od organa socialnega varstva.).

ZKP ne določa pravne podlage za pridobivanje zdravstvenih podatkov, ki so posebej varovani z 18. členom ZDusZ ter s 44. in 45. členom ZPacP. Zato jih lahko CSD pridobiva le ob soglasju mladoletnika ali njegovih zakonitih zastopnikov.

4.3. Dopolnjevanje IOM

A. Dopolnjevanje do izreka kazenske sankcije

IOM se dopolni, če je od njene izdelave oziroma zadnje dopolnitve preteklo več kot en mesec oziroma, če je prišlo do spremembe okoliščin na strani mladoletnika, ki so pomembne za odločitev državnega tožilca ali sodišča.

Ugotavljanje novih okoliščin:

- pridobitev podatkov o okoliščinah na strani mladoletnika, pomembnih za odločanje v postopku proti mladoletniku od institucije, ki razpolaga s temi podatki na podlagi pisne zahteve državnega tožilca ali sodišča;
- zaslišanje mladoletnika in staršev v pripravljalnem postopku;
- zaslišanje strokovnega delavca CSD (strokovni delavec se mora na zaslišanje pripraviti tako, da predhodno preveri, ali je prišlo do sprememb okoliščin na strani mladoletnika);
- pravočasno pisno poročilo strokovnega delavca CSD o morebitnih spremembah okoliščin na strani mladoletnika oziroma, da do sprememb ni prišlo, če je bil strokovni delavec vabljen na glavno obravnavo ali sejo senata, pa se je ne more udeležiti;
- odreditev in izdelava izvedenskega mnenja izvedenca ustrezne stroke;
- pisno poročilo strokovnega delavca CSD kadarkoli med postopkom, če pride do pomembnejše spremembe okoliščine na strani mladoletnika (*državni tožilec oziroma sodišče obvestita CSD o morebitnem zavrženju ovadbe in ustavitvi postopka, saj s tem preneha obveznost CSD obveščati ju o spremembah*).

Ko državni tožilec ali sodnik pridobi podatke o novih okoliščinah, oceni, ali je potrebno pozvati strokovnega delavca CSD, naj prouči, ali je njegovo mnenje in predlog, ki ga je podal v IOM (glej točko G v poglavju 3.1. teh smernic), še vedno ustrezno in ga po potrebi dopolni ali spremeni.

B. Dopolnjevanje v fazi izvrševanja izrečenega vzgojnega ukrepa

Po izrečenem vzgojnem ukrepu se poročilo o izvrševanju vzgojnega ukrepa pridobi najmanj na vsakih 6 mesecev oziroma pred razpisom seje, če je ta razpisana pred potekom 6 mesecev.

Strokovni delavec CSD mora v primeru nepripravljenosti ali nesodelovanja mladoletnika pri izvršitvi vzgojnega ukrepa, o tem nemudoma (in ne šele po šestih mesecih, ko prejme poziv sodišča) obvestiti sodišče in podati tudi morebiten predlog za spremembo vzgojnega ukrepa.